

- Dijk T. A. van. On Macrostructures, Mental Models, and other Inventions : A Brief Personal History of the Kintsch-van-Dijk Theory. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1995. P. 383–410.
- Fillmore Ch. Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm : Selected Papers from the SICOL*. Seoul, 1982. P. 111–137.
- Oxford Advanced Learner’s Dictionary. URL: <https://www.lexico.com/definition/teacher> (дата звернення: 17.03.2022)
- Riverdale. URL: <https://8flix.com/transcripts/riverdale/season-1-5420376/tt5420376s1-1-dialogue-transcripts/> (дата звернення: 21.03.2022)
- You. URL: <https://thescriptlab.com/property/you/> (дата звернення: 27.03.2022)
- Zhabotynska S. A. Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse. International On-line Journal 1*, 2010. P. 75–92. Available at: <<http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010> / DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2010-01-05>

References

- Zhabotynska, S.A. (2004). *Konceptualnyj analiz yazuka: frejmovue seti frejmov*. [Conceptual analysis of the language: frame structures of frames]. Odessa: Astroprint.
- Karasik, V.I. (2009). *Lingvokulturnaya kontseptologiya*. [Linguocultural conceptology]. Volgograd: Paradigma.
- Karasik, V.I. (2002). *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moskva: Gnosis.
- Minsky, M. (1979). *Freimy dla predstavleniya znaniy* [Frames for the presentation of knowledge]. Moscow: Belgravia. URL: <https://transcripts.thedealr.net/script.php/belgravia-2020-eSZy/s1/e3> (дата звернення: 11.03.2022)
- Cambridge International Dictionary of English. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/teacher> (дата звернення: 18.03.2022)
- Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/teacher> (дата звернення: 15.03.2022)
- Dijk T. A. van. (1995). On Macrostructures, Mental Models, and other Inventions: A Brief Personal History of the Kintsch-van-Dijk Theory. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. P. 383–410.
- Fillmore Ch. (1982). Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm: Selected Papers from the SICOL*. Seoul, 1982. P. 111–137.
- Oxford Advanced Learner’s Dictionary. URL: <https://www.lexico.com/definition/teacher> (дата звернення: 17.03.2022)
- Riverdale. URL: <https://8flix.com/transcripts/riverdale/season-1-5420376/tt5420376s1-1-dialogue-transcripts/> (дата звернення: 21.03.2022)
- You. URL: <https://thescriptlab.com/property/you/> (дата звернення: 27.03.2022)
- Zhabotynska S. A. (2010). Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse. International On-line Journal 1*. P. 75–92. Available at: <<http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010> / DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2010-01-05>

УДК 811.112.726.6:37

POLYSEMY IN THE TERMINOLOGICAL SYSTEM OF THE GERMAN PROFESSIONAL LANGUAGE OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION ПОЛІСЕМІЯ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА

Євгенія РУБАНА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ye.pyntiuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4039-0977>

The article highlights main aspects of paradigmatic (polysemic) relations on the basis of the terminological system of the German professional language of architecture and construction. Using complex techniques of a

structural method, a group of polysemant terms of the German professional language of architecture and construction is distinguished, the nature of polysemic relations in the studied terminological system is outlined, and the etymological status of proposed polysemants and their morphological indicators are established.

The comprehensive analysis of GLSPAC polysemants showed that out of about 35,000 terms, 1,343 terms are polysemic and belong to different types of polysemy (intra-industry, inter-industry and external industry) based on the transfer of names by similarity, function and contiguity. The most common catalysts for the emergence of polysemy in the GLSPAC are metaphorical and functional transfer of the name. The study presents typical metonymic models of polysemy in the GLSPAC terminology: action – process – result, (final) stage – result, process – result, building structure – material, part – whole, property – object, founder's name – subject.

The proposed terminology is characterized by an area of active polysemy (971 terms have 2 meanings, 372 terminological units – from 3 to 8). The overall rate of polysemy is low. Polysemous relations are also formed by borrowed terms and internationalisms (91 terms in total) from Greek, Latin, French, Spanish, Italian, Irish, Semitic and ancient Indian languages. We have identified cases of interlingual polysemants and interlingual homonyms.

According to the morphological structure, the most frequent in the GLSPAC terminology are nouns (1036 terms), followed by verbs (202 terms) and adjectives (66 terminological units). Participles and terminological compounds are sporadically presented in the sample.

The results of the study represent the state of polysemous relations at the present historical stage and will help in the retrospective analysis of the stages of formation and development of the GLSPAC.

Key words: term-polysemant, polysemic relations, professional language, terminological system of the German professional language of architecture and construction.

Стаття висвітлює основні аспекти дослідження парадигматичних (полісемічних) відношень, наявних у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва. Завдяки використанню комплексних методик структурного методу виокремлено групу термінів-полісемантів німецької фахової мови архітектури та будівництва, окреслено характер полісемічних відношень у досліджуваній термінологічній системі, а також встановлено етимологічний статус розглянутих полісемантів та їх морфологічні показники.

Комплексний аналіз полісемічних термінів НФМАБ показав, що з близько 35 тис. лексем досліджуваного корпусу – 1343 термінологічних одиниці є полісемічними і належать до різних типів полісемії (внутрішньогалузевої, міжгалузевої та зовнішньогалузевої) на основі перенесення назв за схожістю, функцією та суміжністю. Найчастіше факторами виникнення полісемії в термінологічній системі НФМАБ є метафоричне та функційне перенесення назв. У дослідженні представлено типові метонімічні моделі полісемії у термінології НФМАБ: дія – процес – результат, (кінцевий) етап – результат, процес – результат, будівельна конструкція – матеріал, частина – ціле, властивість – об'єкт, прізвисько засновника – предмет.

Для запропонованої терміносистеми характерна зона активної полісемії (971 термін має 2 значення, 372 термінологічні одиниці – від 3 до 8). Загальний коефіцієнт полісемії у терміносистемі НФМАБ є незначним. Полісемічні відношення утворюють також запозичені терміни та інтернаціоналізми (всього 91 термін). Етимологічний аналіз показав, що джерелами запозичень є грецька, латинська, французька, іспанська, італійська, ірландська, семітська та давньоіндійська мови. Виявлено випадки міжмовних полісемантів та міжмовних омонімів.

За морфологічною структурою в термінології НФМАБ найчастіше зустрічаються іменники (1036 термінів), далі слідує за спадом дієслова (202 терміни) та прикметники (66 термінологічних одиниць). Дієприкметники та термінологічні сполуки представлені у вибірці спорадично.

Результати дослідження репрезентують стан полісемічних відношень у терміносистемі НФМАБ на сучасному історичному зрізі та допоможуть у ході проведення ретроспективного аналізу етапів становлення та розвитку НФМАБ.

Ключові слова: термін-полісемант, полісемічні відношення, фахова мова, терміносистема німецької фахової мови архітектури та будівництва.

Вступ. Проблематика сучасної термінознавчої науки охоплює широке коло питань, пов'язаних не тільки з характером виникнення, особливостями континуального розвитку, закономірностями існування фахових мов, а й їх корективами мовних і концептуальних картин світу як наслідку науково-технічної революції. Зміна вектору лінгвістичних студій обґрунтована, насамперед, кількістю термінологічних одиниць, зафіксованих у терміносферах

фахових мов, число яких значно перевищує кількість загальнонавчаних слів у словнику загальнонаціональних мов (Д'яков, Кияк і Куделько, 2000, с. 9). Важливим, при цьому, є опис цих пластів фахової лексики крізь призму трансдисциплінарних досліджень.

У руслі інтенсифікації інформаційно-технологічного прогресу постає потреба детальної розробки і вдосконалення алгоритму детермінації процесів терміноутворення, аналізу ступеня кореляції структурно-семантичних характеристик галузевих терміносистем та специфіки функціонування їх термінологічних одиниць у процесі фахової комунікації. Саме тому наша лінгвістична розвідка спрямована на вивчення особливостей парадигматичних відношень у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва (далі – НФМАБ), що є невід'ємною складовою загальнотехнічної лексики.

Оскільки проблема опису парадигматичних відношень між одиницями різних рівнів ускладнюється їх чисельністю та різноманітністю, ми вирішили обмежити спектр питань студіями такої закономірної і універсальної властивості будь-якої мови, і, зокрема, фахової мови в галузі архітектури та будівництва, як полісемія.

Диспути щодо характеру і ролі полісемії в термінології не вщухають і досі. Свідченням цього є численні праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, серед них: О. С. Ахманова, М. Т. Вереш, Б. М. Головин, С. В. Кійко, О. Д. Огуй, Н.О. Школьна та ін.

Метою нашої статті є детермінація полісемічних відношень у терміносистемі НФМАБ, визначення коефіцієнта полісемії в досліджуваній терміносфері, аналіз генетичних джерел полісемічних термінів та реконструкція морфологічного статусу досліджуваних термінологічних одиниць. Реалізація поставленої мети можлива лише за умови розв'язання таких завдань:

- висвітлити теоретичні аспекти дослідження полісемічних відношень у терміносферах фахових мов;
- встановити та описати парадигматичні відношення у терміносистемі НФМАБ;
- випрацювати класифікаційну сітку полісемантів НФМАБ;
- проаналізувати етимологічні характеристики полісемічних запозичень у запропонованій галузі;
- охарактеризувати морфологічні особливості полісемічних термінів НФМАБ.

Матеріалом дослідження є всі багатозначні слова НФМАБ (загалом – 1343 терміни та терміносполуки або 3,8% всіх термінів НФМАБ), дібрані із розробленого нами «Німецько-українського словника термінів архітектури та будівництва», а також тлумачних словників німецької мови Duden (2007) та DWDS методом суцільної вибірки.

Методи дослідження. Комплексне вивчення особливостей полісемічних відношень у терміносистемі НФМАБ ускладнюється багатогранністю об'єкта дослідження і зумовлює використання як загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, дедукції та індукції), так і базових лінгвістичних методів, а саме численних методик структурного методу: компонентного, дефініційного, семантичного, етимологічного аналізів та аналізу за безпосередніми складниками.

Результати та обговорення. Відповідно до постулатів термінологічної школи Д.С. Лотте поняття «термін» характеризується такими ознаками: однозначністю, точністю, нейтральністю, системним характером, а також відсутністю синонімічних відповідників (Лотте, 1961, с. 75). Ми ж трактуємо поняття «термін НФМАБ» як лексичну одиницю, що вербалізує поняття або процес культуротехнічного циклу у сфері архітектури та будівництва, входить до складу тезаурусу запропонованої сфери знань, а також є засобом акумуляції та трансляції науково-технічної інформації. Запропоноване визначення піддає критиці загальновідому дефініцію терміна як спеціального слова чи словосполучення, що протиставляється у процесі порівняльного аналізу граматичних і семантичних складників загальнонавчаних лексики. Така дефініція, на наш погляд, підтверджує гіпотезу Г.О. Винокура, що «терміни – це не особливі слова, а слова в особливій функції» (Винокур, 1939 процитований у праці Кійко і Боштан, 2004, с. 244). З іншого боку, трактування терміна як складової тезаурусу НФМАБ передбачає наявність системних відношень, зокрема, й семантико-парадигматичних

зв'язків (синонімічних, антонімічних, полісемічних, омонімічних), що є хоча й небажаним, але досить поширеним явищем у низці терміносистем фахових субмов.

Субстратом для виникнення полісемії, без сумніву, є спроба урізноманітнення способів вживання слова, адже потреба номінації нових для певної мовної традиції понять чи явищ часто супроводжується вживанням відомих словникових одиниць в новому контексті. Багатозначність лексем виступає такою «лінгвістичною універсалією», що запобігає як надмірному збільшенню словникового складу мов, так і виникненню труднощів у процесі оволодіння певним мовним кодом (Будагов, 1971 процитований у праці Кійко і Боштан, 2004, с. 244).

У своєму дослідженні ми керуємося думкою Т.І. Панько щодо статусу термінологічної полісемії як закономірного семасіологічного процесу розвитку термінологічних систем, який характеризується континуальністю свого існування (Панько, 1979, с. 21). Загальновизнаним є розподіл термінологічної полісемії на 3 категорії: внутрішньосистемну, міжсистемну та зовнішньосистемну полісемію (Краснопольська, 2010, с. 362-371). Виокремлення цих видів полісемії актуальне і для термінології НФМАБ.

Внутрішньосистемною або внутрішньогалузевою полісемією позначають наявність кількох значень терміна в межах однієї і тієї ж терміносистеми. Цей вид полісемії є консеквенцією розвитку семантики вузькоспеціалізованих термінів. Прикладом внутрішньогалузевої полісемії у терміносистемі НФМАБ є, зокрема, і запозичений з іспанської мови термін – *das Karnies*, що є інтернаціоналізмом (грец. *κορωνίς*, укр. *карниз*, англ. *cornice*, рос. *карниз*), і має наступні значення: 1) карниз або гзимс (застарілий термін, що запозичено з німецької мови через польську – нім. *das Gesims*, пол. *gzymś*, і досі вживається в буковинських діалектах); 2) викружка; 3) іонічний кіматій або так званий «каблучок». При цьому, два останні значення вживаються для позначення архітектурних обломів, але належать до двох протилежних груп. У першому випадку мова йде про прості архітектурні обломи, у другому – про складні. Серед прикладів внутрішньогалузевої полісемії є такі терміни, як от: *die Baufrage*: 1) монтажний шов; 2) стик; 3) робочий шов; 4) деформаційний шов; *der Alkoven*: 1) альков; 2) кругла ніша; *das Fachwerk*: 1) фахверкова конструкція з балок, проміжки між якими заповнені кладкою (цеглою чи глиною); 2) каркасна конструкція з брусів, призначена для зведення дахів чи мостів тощо (Кійко і Пинтюк, 2020).

Зовнішньосистемна полісемія стосується термінологічних одиниць, які є складовою одразу кількох терміносистем, проте об'єднані спільним прямим чи опосередкованим зв'язуючим компонентом (спільною семою). Яскравим прикладом цього виду полісемії є міжмовний омонім *die Konstruktion* (лат. *constructio*, укр. *конструкція*, пол. *konstrukcja*, рос. *конструкция*; франц. *la construction* і англ. *construction* детермінують процес будівництва (нім. *das Bauwesen*) (Пинтюк, 2021, с. 165)), який має такі значення: 1) будівництво, конструювання; 2) результат конструювання, сконструйована модель; 3) *мат.* побудова (проекцій); 4) *лінгв.* (мовна) конструкція; 5) *психоан.* конструкція; 6) компоновання (у військовій справі); 7) *хім.* структура; будова. Сюди ж відноситься термін *die Membran*, який першопочатково виник у фаховій мові біології та анатомії (лат. *membrana* – «шкіра, плівка») для позначення перетинки або мембрани. У фаховій мові архітектури та будівництва ця лексема має значення: 1) покриття споруди; 2) мембранний дифузор (використовується для створення дифузної системи аерації) (Кійко і Пинтюк, 2020). У фаховій мові хімії ця лексема набуває значення фільтрувальної перетинки, а у фаховій мові техніки – діафрагми мікрофона чи гучномовця.

Міжсистемна полісемія характеризується використанням однієї і тієї ж термінологічної одиниці в різних галузях наукового знання з незмінним семантичним ядром і змінними периферійними семами. Історія становлення термінології НФМАБ має багатовікову традицію, що пов'язано з виникненням цієї галузі знань: «Архітектура виникла тоді, коли пралюдина вперше збудувала собі примітивну хижу» (Summerson, 1983, с. 93). Терміносистема НФМАБ є яскравим прикладом симбіозу різних пластів лексики досліджуваної сфери знань з поняттями суміжних наук, що демонструє власне градація дефініції поняття «архітектура» – від науки до мистецтва. Наприклад, термін *der Asphalt*, який має значення: 1) бітум; 2) асфальт; є одиницею терміносистем у галузі архітектури та будівництва, хімії, фізики та геології. Чимало суміжних

багатозначних термінів знаходимо і на межі перетину досліджуваної сфери знань з автоматизацією, електрикою, лісівництвом – з одного боку, і декоративно-прикладним мистецтвом (ковальством, різьбярством і т.д.), мистецтвознавством – з іншого. Прикладом останнього є міжсистемна полісемія терміна *italienische Renaissancearchitektur* із наступними значеннями: 1) кватроченто; 2) чинквеченто (Кійко і Пинтюк, 2020). Це поняття є об'єктом зацікавлення архітекторів, зодчих та істориків мистецтва.

Дослідження полісемічних зв'язків у терміносистемі НФМАБ передбачає також розуміння полісемії як явища, що виникає на основі зіставлення об'єктів і пошуку аналогій між ними, унаслідок чого назва одного предмета вербалізує поняття іншого. Таким чином, розрізняють перенесення назв за подібністю, за функційною складовою та за суміжністю.

Перший тип має ще назву «метафоричне перенесення». Цей тип перенесення особливо чітко прослідковується у ході вивчення групи термінів, що виявляють схожість з частинами тіла людини. Наприклад, *der Fuß* (1) цоколь; 2) основа (колони); 3) плоска підошва димової труби), *die Nase* (1) виступ; 2) слід від фарби, що потекла), *die Zahnplatte* (1) зубна рейка; 2) зубний модуль). Схожість за розташуванням спостерігається у метафоричних перенесеннях назв термінів НФМАБ, що також співвідносяться з частинами тіла людини: *das Haupt* (1) головна частина споруди; 2) начальник), *der Kopf* (1) вершина; 2) головка), *die Wange* (1) тятива сходів; 2) стінка димової труби). Прикладом метафоричного перенесення назви є також терміни *die Trommel*: 1) барабан стержня колони; 2) барабан купола та *die Haube*: 1) купольна форма даху із зігнутих контуром; 2) ковпак.

Перенесення назв за функційною складовою є різновидом першого типу, але базовою характеристикою є не схожість за зовнішніми ознаками, а функція, яка закладена в основі терміна. Наприклад, першопочаткове значення поняття *schwitzen* – потіти, але у НФМАБ термін набуває таких значень: 1) утворення конденсату; 2) виділення цементного молока на поверхні бетону. Іншим прикладом є термін *der Strom* з наступними значеннями: 1) потік; струм, 2. електричний струм; електрика 3) течія; велика ріка. Два згадані вище різновиди перенесення назв поєднує, наприклад, такий багатозначний термін, як: *der Flügel* (1) дверне полотно, стулка дверей; 2) прибудова; 3) крило будівлі). Перше значення передбачає перенесення назви за функцією, друге та третє – за схожістю розташування.

Останній тип перенесення назв за суміжністю, відомий як метонімія, теж репрезентує семантичні зміни і об'єднує різні типи перенесення назв. Аналіз полісемантів терміносистеми НФМАБ підтвердив наявність типових метонімічних моделей (див. табл. 1):

Таблиця 1

Метонімічні моделі полісемії у терміносистемі НФМАБ

Метонімічна модель	Дія – процес – результат	(Кінцевий) етап – результат	Процес – результат	Будівельний матеріал – конструкція
Полісемант	<i>die Abdichtung</i>	<i>der Aufbau</i>	<i>die Einfassung</i>	<i>der Balken</i>
Значення полісеманта	1) ущільнення (напр. швів); 2) тампонаж; 3) герметизація; 4) гідроізоляція; 5) водонепроникність (бетону); 6) ущільнююча деталь	1) скріплення елементів споруди; 2) вертикальне членування споруди; 3) будова, споруда	1) облицювання, обкладання, огорожа 2) фартух;	1) балка; 2) брус; 3) ферма

У таблиці наведено приклади найбільш типових метонімічних моделей. Варто зауважити, що у терміносистемі НФМАБ трапляються і загальновідомі метонімічні моделі:

1) частина – ціле. Наприклад, *die Architektur*: 1) мистецтво проектування і спорудження будівель (галузь науки); 2) зведення і мистецьке оформлення споруд та будівель; 3) будівельна конструкція; 4) надбання архітектурної спадщини певного народу; стиль будівництва.

2) властивість – об'єкт. Наприклад, *das Gefälle* зі значеннями: 1) похилість; 2) схил; спуск.

3) власне прізвище дослідника/засновника – предмет, знак. Наприклад, поняття *Knauf* вживається для позначення: 1) Кнауф (прізвища засновників фірми); 2) міжнародної групи КНАУФ; 3) товарного знаку. Цей термін входить до складу понад 38 термінів-комполітів та юкстаполітів у сфері НФМАБ, тому ця група полісемічних термінів-епонімів потребує детального вивчення у майбутньому.

Своєрідність полісемантів НФМАБ слід розглядати і під кутом зору міжмовної полісемії. Серед запозичених понять НФМАБ з французької мови знаходимо такі багатозначні терміни: *die Trasse* (з фр. *tracé = Spur, Umriss*) зі значеннями: 1) запланований маршрут пересування транспорту, лінія постачання або прилягання чогось; 2) залізничні колії; *die Traverse* (фр. *traverse*): 1) траверса; поперечина; поперечна балка; 2) тятива; 3) архітрав; 4) дамба та ін. Проте найбільше багатозначних термінів НФМАБ було запозичено з латинської та грецької мов, що ми пов'язуємо з багатомовною традицією Стародавніх Греції та Риму у галузі архітектури та будівництва. Серед них: *die Inkrustation* (длат. *incrustatio = das Überziehen mit Marmor*) із такими значеннями: 1) інкрустування; 2) витвори мистецтва, виконані за допомогою техніки інкрустування; *das Kolumbarium* (лат. *columbarium*): 1) римські поховальні камери з рядами напівкруглих ніш, в підлозі яких зберігалися урни з прахом; 2) колумбарій (місце для поховання урн з прахом після кремації) (*Duden, 2007*). Названі терміни є прикладом звуження і розширення значень. Загалом зафіксовано 91 полісемант НФМАБ, генетичним джерелом яких є як класичні європейські мови: грецька, латинська, італійська, французька, іспанська мови, так і семітські, кельтські (ірландська мова) та давньоіндійська мови.

Розвиток семантики термінологічних одиниць спричиняє інколи набуття терміном нетермінологічного значення, таким чином, стаючи одиницею загальноновживаної лексики і, навпаки, лексеми загального вжитку в деяких випадках набувають термінологічного значення. Так, слово *das Nest* увійшло до складу термінологічного тезаурусу НФМАБ з загальноновживаної мови і мало значення: 1) гнізда (місця, облаштованого птахами, комахами чи невеликими ссавцями за допомогою гілок, трави, моху чи глини, для існування і виведення потомства); 2) ліжка (*familiär*); 3) невеличкого, облаштованого місця (*umgangssprachlich*) (*Duden, 2007*). У терміносфері НФМАБ термін має наступне визначення: 1) порожнеча (в бетоні); 2) інноваційний екобудинок; 3) будівля, споруджена у формі пташиного гнізда.

Варто зазначити, що деякі полісемічні терміни у галузі архітектури та будівництва німецького походження, хоча й не стали одиницями загальноновживаної лексики, проте у результаті мовної інтерференції (1849–1918 рр.) і зараз функціонують в місцевих діалектах України, зокрема, у галицьких діалектах (*Пинтук, 2021, с. 165*). До них належать: *пляц* (нім. *der Platz*: 1) велика рівна площа; 2) огорожений майданчик або поле; 3) місце; 4) склад (з деревиною)); *шубер* (нім. *der Schieber*: 1) заслінка для димоходу; 2) шибер; 3) шиберна засувка (люка) 4) висувна дошка (деталь мебелі); 5) шпінгалет); *шуфля* (нім. *die Schaufel*: 1) ківш екскаватора; 2) лопата; 3) лопатка для насоса); *шнур* (нім. *die Schnur*: 1) мотузка; 2) шпагат, шворка; 3) будівельна нитка) та ін. Більшість понять вживаються у процесі комунікації лише в одному з перелічених значень.

Кількісне співвідношення полісемантів у терміносистемі НФМАБ відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Полісемічні відношення у терміносистемі НФМАБ

К-сть значень	К-сть термінологічних одиниць	Відсоткове співвідношення	Загальна кількість значень у терміносистемі
2	971	72,3%	1942
3	249	18,5%	747
4	72	5,4%	288
5	34	2,5%	170
6	12	0,9%	72
7	3	0,2%	21
8	2	0,2%	16
Разом	1343	100%	3256

Завдяки отриманим даним визначаємо коефіцієнт полісемії. Для цього використовуємо формулу:

$$k = \frac{\sum P_i}{t}$$

де $\sum P_i$ – кількість значень термінів, t – загальна кількість термінів, K – коефіцієнт полісемічності (Левуцький, 2007, с. 178).

Отож, середня кількість значень полісемантів у терміносистемі НФМАБ складає 2,42 значення на один термін. Отриманий коефіцієнт показує незначний індекс полісемії у терміносфері НФМАБ. При цьому, закономірним є спад кількості термінів відповідно до зростання їх значень, що відповідає принципу концентрації і розсіювання лінгвістичних одиниць (Тулдава, 1987, с. 134).

Ще одним важливим аспектом нашого дослідження є вивчення структурно-семантичних характеристик полісемічних термінів НФМАБ. Нами встановлено морфологічний статус полісемантів НФМАБ (див. рис. 1).

Рис. 1. Морфологічний статус полісемічних термінів НФМАБ

Кругова діаграма демонструє співвідношення морфологічних підкласів термінів-полісемантів у терміносистемі НФМАБ, згідно з яким 1036 термінів є іменниками, 202 термінологічні одиниці – дієсловами, 66 – прикметниками, 21 – дієприкметниками, 18 – терміносполуками.

Проаналізувавши структурні характеристики полісемічних термінів та терміносполук НФМАБ, ми зафіксували загалом 1325 синтетичних термінів-полісемантів (98,7%) та лише 18 полісемічних терміносполучень (1,3% всіх полісемантів).

Чимало науковців стверджують, що прості слова, які є одним з трьох структурних різновидів однослівних термінів або як їх ще називають у лінгвістиці термінів-однослівів, є найкращим матеріалом для студій полісемічних відношень, адже складні за морфологічною структурою слова потребують додаткового вивчення лексичної інформації кожного компонента (Дребет, 1998, с. 1). Крім згаданих вище структурних підтипів виокремлюють ще й афіксальні однослівні терміни.

Розподіл за названими підгрупами має такий вигляд: 388 одиниць НФМАБ – прості однослівні терміни (29%), основа яких і є коренем слова; 551 термін (41%) складає групу афіксальних синтетичних термінів, характерною ознакою якої є наявність крім кореня ще й словотвірних афіксів; 386 (28,7%) термінів – це складні терміни, які мають дві (терміні-композиції) та більше основ (терміни-юкстапозиції). Виявлено 349 двокомпонентних термінів (26%), 36 термінів-юкстаполісемантів (2,7%) (з трьома компонентами), 1 термін (0,1%) – *das Gegengewichtshubfenster* (з 4 компонентами) (див. рис. 2).

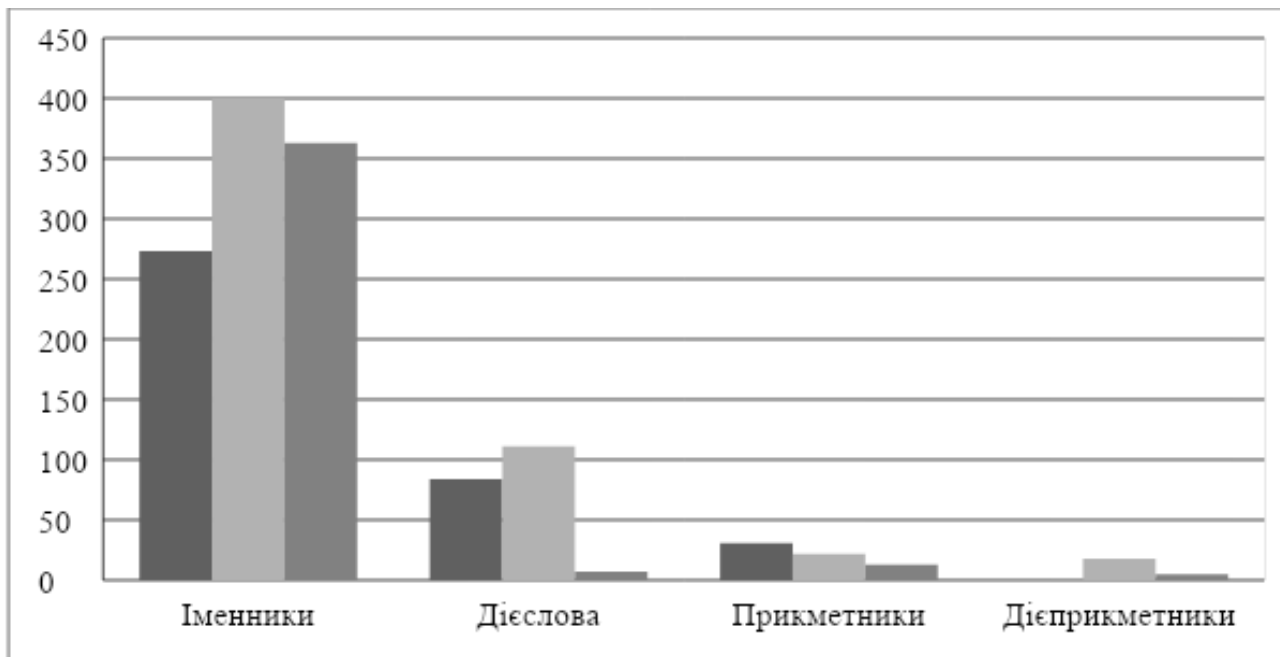

Рис. 2. Кількісно-якісна характеристика однослівних полісемантів НФМАБ

Графік унаочнює кількісно-якісні показники синтетичних полісемічних термінів НФМАБ. Більшість однослівних термінів є іменниками. Ця закономірність пояснюється тим, що іменники є основним засобом акумуляції та ретрансляції інформації і вживаються для позначення культуротехнічних циклів у галузі архітектури та будівництва, їх програмного забезпечення та обслуговування, теоретичних наробок, планів, ескізів, креслень і т.д. Далі слідує за спадом дієслова, які позначають організацію будівельних процесів архітекторами та зодчими, а також безпосередньо – ведення будівельних робіт. Прикметники та дієприкметники трапилися у вибірці однослівних термінів значно рідше – всього було нараховано 66 і відповідно 21 архітектуронімів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків:

- 1) кількість полісемічних термінологічних одиниць у термінології НФМАБ складає 1343 терміни (3,8% від усієї кількості термінів досліджуваного корпусу);
- 2) середній коефіцієнт полісемічності у терміносистемі НФМАБ становить $K=2,42$, що є показником незначного рівня полісемії; переважає зона активної полісемії (971 термін має 2 значення, 372 терміни – 3-5 значень);
- 3) у терміносистемі НФМАБ виявлено всі три типи полісемії: внутрішньосистемну, міжсистемну і зовнішньосистемну;
- 4) основними факторами появи полісемічних одиниць у фаховій термінології є метафоричне та функційне перенесення;
- 5) детерміновано типові метонімічні моделі: дія – процес – результат, (кінцевий) етап – результат, процес – результат, будівельна конструкція – матеріал, частина – ціле, властивість – об'єкт, прізвище засновника – предмет;
- 6) у ході дослідження встановлено генетичні джерела запозичених полісемантів у сфері НФМАБ (загалом налічується 91 запозичений полісемічний термін);
- 7) вивчено структурні характеристики полісемантів НФМАБ: 1036 термінів – іменники, 202 – дієслова, 66 – прикметники, 21 – дієприкметники, 18 – терміносполуки.

Перспективним вважаємо подальший комплексний аналіз полісемічних термінів НФМАБ у синонімічних, антонімічних та омонімічних відношеннях, студії функціонування полісемантів досліджуваної галузі у процесі фахової комунікації, а також дослідження полісемії і, зокрема, міжмовної полісемії НФМАБ з урахуванням постулатів лінгвоекології.

Список літератури

Дребет В. В. Полісемія іменників і прикметників у сучасній німецькій мові (на матеріалі тлумачного словника німецької мови) : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. філолог.

наук : 10.02.04 „Германські мови” Одеса : Одеський Державний університет імені І. І. Мечникова, 1998. 18 с.

Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ Academia. 2000. 218 с.

Кійко С.В., Боштан А. Полісемія дієслів-термінів сучасної німецької мови (на основі підмови-техніки). *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Германська філологія*. Чернівці : Рута, 2004. Вип. 188–189. С. 243–262.

Кійко С. В., Пинтюк Є. С. Німецько-український словник термінів архітектури та будівництва. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.

Краснопольська Н. Л. Полісемія в українській термінології менеджменту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Випуск 14. Острог, 2010. С. 362–371.

Левицький В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница : Новая книга, 2007. 264 с.

Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии : Вопросы теории и методики. М.: Изд-во АН СССР, 1961. С. 72–153.

Панько Т.І. Від терміна до системи. Львів : Вища школа, 1979. 148 с.

Пинтюк Є.С. Етимологічні характеристики інтернаціоналізмів і термінів іншомовного походження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 17. Том 1. 2021. С. 162–166. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/17/part_1/34.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-1.32>

Тулдава Ю.А. Проблемы и методы квантитивно-системного исследования лексики. Таллинн : Валгус, 1987. 205 с.

Duden: das große Fremdwörterbuch Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred; bearb. v. U. Kraif u.a. 4. Aufl. Mannheim; Leipzig [u.a.]: Duden, 2007. 1548 S.

Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. [5., neu bearbeitete Aufl.]. Bd.7. Berlin/Mannheim/Zurich, Dudenverlag, 2014. 954 S.

DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache Режим доступу: <https://www.dwds.de/wb/>

Summerson J. Die klassische Sprache der Architektur. Braunschweig / Wiesbaden : Friedr. Vieweg & Sohn, 1983. 149 S.

References

Drebet V. V. (1988) Polisemiia imennykiv i prykmetnykiv u suchasni nimetskii movi (na materialii tлумachnoho slovnyka nimetskoï movy) : avtoref. dys... na zdobuttia naukovoho stupenia kand. filoloh. nauk : 10.02.04 „Hermanski movy” [Polysemy of nouns and adjectives in modern German]. Odesa: Odeskyi Derzhavnyi universytet imeni I. I. Mechnykova, 1998. 18 s.

D'iakov A. S., Kyiak T. R., Kudelko Z.B. (2000) Osnovy terminotvorennia. Semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty. [Basics of term formation. Semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: KМ Academia. 2000. 218 s.

Kiiko S.V., Boshtan A. (2004) Polisemiia diiesliv-terminiv suchasnoi nimetskoï movy (na osnovi pidmovy-tekhniky). [Polysemy of verbs-terms of modern German (based on professional language of technology)]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Serii: Hermanska filolohiia*. Chernivtsi: Ruta, 2004. Vyp. 188–189. S. 243–262.

Kiiko S. V., Pyntiuk Ye. S. (2020) Nimetsko-ukrainskyi slovnyk terminiv arkhitektury ta budivnytstva. [German-Ukrainian dictionary of terms of architecture and construction.]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yu. Fedkovycha, 2020. 144 s.

Krasnopska N. L. (2010) Polisemiia v ukrainskii terminolohii menedzhmentu [Polysemy in Ukrainian management terminology]. *Naukovi zapysky. Ostroh, Serii «Filolohichna»*. 2010. Vypusk 14. S. 362–371.

Levitckii V. V. (2007) Kvantitativnye metody v lingvistike. [Quantitative Methods in Linguistics]. Vinnitca: Novaia kniga, 2007. 264 s.

Lotte D. S. (1961) Osnovy postroeniia nauchno-tekhnicheskoï terminologii: Voprosy teorii i metodiki. [Fundamentals of construction of scientific and technical terminology: Questions of theory and methodology]. M.: Izd-vo AN SSSR, 1961. S. 72–153.

Panko T.I. (1979) Vid termina do systemy. [From term to system.]. Lviv: Vyshcha shkola, 1979. 148 s.

Pyntiuk Ye.S. (2021) Etymolohichni kharakterystyky internatsionalizmiv i terminiv inshomovnoho pokhodzhennia nimetskoï fakhovoi movy arkhitektury ta budivnytstva. [Etymological characteristics of international words and borrowings of the German professional language of architecture and construction.]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2021. Vyp. 17. Tom 1. S. 162-166. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/17/part_1/34.pdf.

Tuldava Iu.A. (1987) Problemy i metody kvantativno-sistemnogo issledovaniia leksiki. [Problems and methods of quantitative-systemic research of vocabulary]. Tallinn: Valgus, 1987. 205 s.

Duden: das große Fremdwörterbuch Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred; bearb. v. U. Kraif u.a. 4. Aufl. Mannheim; Leipzig [u.a.]: Duden, 2007. 1548 S.

Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. [5., neu bearbeitete Aufl.]. Bd.7. Berlin/Mannheim/Zurich, Dudenverlag, 2014. 954 S.

DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache Режим доступу: <https://www.dwds.de/wb/>

Summerson J. Die klassische Sprache der Architektur. Braunschweig / Wiesbaden: Friedr. Vieweg & Sohn, 1983. 149 S.

УДК 811.112.2'42:34

**POLYSYSTEM APPROACH TO ANALYSIS OF TRANSLATION OF GERMAN
LANGUAGE POETRY BY G. TRAKL
ПОЛІСИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ
ПОЕЗІЇ Г. ТРАКЛЯ**

Людмила ТОМНЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

l.tomniuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7971-780X>

The article attempts to develop an indicative outline of poetry analysis at the stage of pre-translation analysis and to formulate the criteria for the analysis of the quality of translation of German-language poetry into Ukrainian using a polysystem approach. The poems of G. Trakl and their translations by Ukrainian translators — T. Gavrilov, M. Fishbein and D. Nalyvayko were chosen as the material of the research. The study was conducted in three phases. In the first phase, the life and creative path of G. Trakl was analyzed; the thematic direction of his work and the factors that influenced the formation of his poetry idiosyncrasy were determined; the history of writing of poetry and creation of the collection *Sebastian im Traum* was investigated; the leading motives and ideas of G. Trakl's poetry, compositional features, key images, symbolism, peculiarities of versification were determined; the artistic and expressive means of the German language in the author's poetry were characterized. The recent analysis resulted in the formulation of the features of G. Trakl's idiosyncrasy and its presentation in the form of a word cloud. In the second phase, the article conducts analysis of the quality of G. Trakl's poetry translation into Ukrainian on the example of the poems *Grodek*, *Kindheitserinnerung* and *Begegnung*. Since the object of the research is poems, each of which is a distinctive alternative to objective reality and describes in detail a specific situation or event as a fragment of the author's worldview by verbal means, we analyze the quality of translation at phonetic, syntactic and functional levels. The analysis of the translation of G. Trakl's poetry shows that translators successfully reproduce in their translations the stanzas and formal peculiarities of each poem, achieve the effect of cacophony, as the author, through the use of dissonance, anaphora and alliteration. As for the syntactic and functional levels, the translators, following the author, use various stylistic means in their translations, among which epithet, rhetorical question, inversion, metaphor, hyperbole, metonymy and personification are predominant. This variety of stylistic means is explained by the fact that the poetic language of G. Trakl is extremely rich, it astonishes with depth and accuracy of images, a wide range of connotation shades and symbolism. In the third phase of the research, an algorithm for analyzing G. Trakl's poetry at the stage of pre-translation analysis was developed and criteria for the analysis of the quality of translation of German-language poetry into Ukrainian using a polysystem approach were formulated.

Key words: polysystem approach, translation criticism, poetic translation, stanza, metre, artistic image, artistic means.

У статті реалізується спроба розробити орієнтовну схему аналізу поезії на етапі доперекладацького аналізу та сформулювати критерії аналізу якості перекладу німецькомовної поезії українською мовою з застосуванням полісистемного підходу. Матеріалом дослідження обрано вірші Г. Тракля та їхні переклади українськими перекладачами – Т. Гавриловим, М. Фішбейном та